

سرقت علمی از منظر سیاست‌ها و قوانین

با تاکید بر لایحه مبارزه با تقلب در آثار علمی

ارائه:

دکتر مهدی فقیهی

عضو هیات علمی و مدیر کل دفتر فناوری‌های نوین

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

رویکردهای سیاستی در اسناد بالا دستی

- نقشه جامع علمی کشور:

درفصل ۱ بخش ارزشهای بنیادین:

«توجه به اصل عقلانیت، تکریم علم و عالم، ارزشمندی ذاتی علم و ضرورت احترام حقوقی و اخلاقی به آفرینشهای فکری علمی و دستاوردهای علمی بشری و بهره‌گیری از آنها در چارچوب نظام ارزشی اسلام»

بخش اقدامات ملی:

- ✓ ثبت و اعتبارسنجی مالکیت فکری در حوزه علم و فناوری در قوه مجریه
- ✓ تقویت و ساماندهی قوانین و مقررات مالکیت فکری در عرصه مقالات علمی، کتب علمی و پایاننامه‌ها، ثبت اختراعات و نرم‌افزارهای فنی و تخصصی

سابقه قانونی

- قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸
- قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲
- قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه ای مصوب ۱۳۷۹
- قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون تأسیس سازمان جهانی مالکیت معنوی مصوب ۱۳۸۰
- قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲
- قانون ثبت اختراعات، طرحهای صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۸

• قوانین موجود در اکثر موارد کارساز و مثمر ثمر نبوده است

- عدم جدیت در اجرای قانون، فراموشی قانون
- عدم وجود شاکیان خصوصی در پرونده های تقلب و نقض مالکیت فکری
- عدم شفاف بودن وظایف و تعهدات
- عدم انسجام قوانین
- بازدارنده نبودن مجازات ها
- فقدان تکالیف قابل نظارت و کارآمد برای دولت

نیاز به قوانین جدید، منسجم و هماهنگ برای پر کردن خلاء های قانونی

نمونه ای از اسناد انضباطی حوزه آموزش عالی

- آیین نامه انضباطی دانشجویان دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی مصوب ۱۳۶۴- شورای عالی انقلاب فرهنگی
- قانون مقررات انتظامی اعضای هیئت علمی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی کشور مصوب ۱۳۶۴

فاقد مواد و تبصره های لازم در خصوص پیشبینی موارد تقلب علمی و مجازاتهای مربوطه

نیاز به قوانین جدید برای کردن خلاء های قانونی

لوائح مرتبط در دست بررسی

- لایحه حمایت از مالکیت فکری ابلاغ ۱۳۹۵/۴/۲۸
  - حمایت از مالکیت ادبی، هنری و حقوق مرتبط
- لایحه حمایت از مالکیت صنعتی ابلاغ ۱۳۹۵/۴/۲۹
  - حمایت از حقوق علائم تجاری، طرح های صنعتی و اختراعات
- لایحه مبارزه با تقلب در تهیه آثار علمی ابلاغ ۱۳۹۵/۵/۲

لایحه مبارزه با تقلب در تهیه آثار علمی

محتوای ماده واحده:

تعیین مجازات برای افرادی که اقدام به تهیه منابع علمی (مقاله، پایان نامه، طرح و ...) یا واگذاری آن به قصد ارائه به جای شخص تهیه کننده می نمایند

هر گاه شخصی اعم از حقیقی یا حقوقی به صورت حرفه ای انتفاع اقدام به تهیه، پیشنهاد تهیه، عرضه و یا واگذاری رساله، پایان نامه، مقاله، طرح پژوهشی، گزارش و یا سایر آثار مکتوب و یا ضبط شده پژوهشی، علمی و یا هنری نماید و بداند یا نوعاً بداند که طرف تقاضا قصد دارد کل اثر و یا بخش عمده ای از آن را برای کسب نمره، مدرک تحصیلی و یا هر امتیاز قانونی دیگری به نام خود به موسسات آموزشی و پژوهشی اعم از دولتی و غیر دولتی ارائه کند، در مرتبه اول به مجازات جزای نقدی و محرومیت از حقوق اجتماعی درجه هفت مندرج در ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و واریز وجوه دریافتی به خزانه محکوم می شود و در صورت تکرار، مرتکب به مجازات نقدی درجه شش و محرومیت از حقوق اجتماعی درجه ۷ مندرج در ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی و واریز وجوه دریافتی به خزانه دولت محکوم می شود .

لایحه مبارزه با تقلب در تهیه آثار علمی

محتوای تبصره ۱:

تعیین مجازات برای شخص حقوقی

تبصره ۱- در صورتی که شخص حقوقی در تحقق جرم موضوع این ماده مدخلیت داشته باشد علاوه بر مجازات مرتکب جرم و مدیران مربوط، شخص حقوقی نیز حسب مورد به مجازات های مقرر در مواد ۲۰، ۲۱ و ۲۲ قانون مجازات اسلامی محکوم می گردد.

لایحه مبارزه با تقلب در تهیه آثار علمی

محتوای تبصره ۲:

مجازات برای تبلیغ و استفاده از پایگاه های الکترونیکی

تبصره ۲- در صورتی که جرم موضوع ماده واحده، در پایگاه الکترونیکی و یا در قالب بنگاه (شامل موسسه، شرکت یا هر عنوان دیگر) اعم از ثبت شده یا نشده انجام شود و یا برای انجام آن اقدام به تبلیغ به هر نحو گردد، مرتکب یا مرتکبان به حداکثر مجازات حبس و محرومیت از حقوق اجتماعی درجه هفت مندرج در ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی و نیز واریز وجوه دریافتی به خزانه محکوم می شود.

لایحه مبارزه با تقلب در تهیه آثار علمی

محتوای تبصره ۳:

مجازات برای درخواست کننده آثار متقلبانه

تبصره ۳- درخواست کننده آثار متقلبانه موضوع ماده واحده، معاون جرم محسوب می شود و چنانچه از این طریق، مدرک تحصیلی و یا امتیازی تحصیل کرده باشد، مدرک تحصیلی و یا امتیاز تحصیل شده، باطل و فاقد هر گونه اعتبار است.

لایحه مبارزه با تقلب در تهیه آثار علمی

محتوای تبصره ۴:

استثنائات

تبصره ۴- ارائه خدماتی که در جریان تهیه آثار پژوهشی، علمی و هنری، انجام آنها توسط شخص ثالث متعارف است، از قبیل خدمات آزمایشگاهی، تایپ، کمک به گردآوری داده‌ها، ترجمه، تکثیر و ویراستاری اثر، مشمول حکم مقرر در ماده واحده نیست.

لایحه مبارزه با تقلب در تهیه آثار علمی

محتوای تبصره ۵:

پلمپ محل جرم

تبصره ۵- محل بنگاه و یا پایگاه الکترونیکی مندرج در تبصره ۲، به محض درخواست از سوی یکی از وزارتخانه های علوم، تحقیقات و فناوری و یا بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، توسط نیروی انتظامی حسب مورد پلمپ یا مسدود شده و فعالیت در آن تا صدور حکم قطعی از سوی مراجع قضایی متوقف خواهد ماند.

لایحه مبارزه با تقلب در تهیه آثار علمی

محتوای تبصره ۶:

مجریان و متولیان

تبصره ۶- بازرسان وزارتخانه های علوم تحقیقات و فناوری و بهداشت درمان و آموزش پزشکی در اجرای این قانون به عنوان ضابط دادگستری محسوب می شوند.

لایحه مبارزه با تقلب در تهیه آثار علمی

محتوای تبصره ۷:

متولیان و مجریان و آیین نامه

تبصره ۷- آیین نامه اجرایی این قانون مشتمل بر نحوه همکاری، وظایف و تکالیف نیروی انتظامی و سایر مراجع ذی ربط، پلمپ یا مسدود نمودن، ابطال مدارک، شرایط بازرسان، حدود اختیارات آنان و سایر موضوعات مربوط به نحوه اجرای ماده واحده، ظرف مدت ۳ ماه پس از لازم الاجرا شدن این قانون به پیشنهاد مشترک وزارتخانه های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی با هماهنگی ستاد کل نیروهای مسلح و وزارت دادگستری به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.

لایحه مبارزه با تقلب در تهیه آثار علمی

موضوع لایحه عمدتاً تأکید دارد بر خرید و فروش غیرقانونی آن دسته از آثار علمی که جزء تکالیف دانشجویان و دانش آموزان مراکز آموزشی و پژوهشی کشور است

برخی ایرادات لایحه:

- موضوع لایحه بسیار کلی است در حالی که مفاد آن فقط بحث خرید و فروش آثار علمی را مد نظر قرار داده است.
- بر خلاف تبصره ۴ که ترجمه را جزء استثنائات معرفی کرده، اگر کل اثر متعلق به دیگری ترجمه و به نام شخصی غیر از صاحب اثر اصلی چاپ شود باید مشمول مجازات شود. (در ماده ۲۴ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان و هنرمندان نیز این امر لحاظ شده است)
- تعیین مصادیق مجازات در این حوزه بر حسب قانون مجازات اسلامی باید با دقت بیشتری بررسی گردد و انطباق داده شود.

لایحه مبارزه با تقلب در تهیه آثار علمی

خلاء های قانونی مهم در لایحه:

- سایر انواع تقلبها موضوع لایحه نیستند.

- جرم موضوع ماده واحده تنها منوط به این است که شخص حقیقی یا حقوقی بداند تقاضاکننده میخواهد کل اثر یا بخش عمدهای را به نام خود ارائه دهد. و این فرض که طرف تقاضا شخصی غیر از کسی است که قصد دارد از اثر استفاده نماید (تقاضا کننده خودش یک واسطه باشد) نیز جزء مواردی است که مغفول مانده است.

- رویکرد پیشگیرانه در آن اتخاذ نشده و در آن بیشتر بر جنبه جرم‌انگاری و رسیدگی و نظارت بر شکایات پرداخته شده است

بازنگری لایحه و جامع تر کردن مباحث در آن

در صورت عدم پرداخت به حل عوامل اساسی که مسبب اصلی این مسئله است، مشکل تقلب در آثار علمی صرفاً با روشهای قهری ریشه کن نخواهد شد و برعکس، بازار کنونی به سمت زیرزمینی شدن و فضای مجازی خواهد رفت

برخی راه‌های مقابله با تقلب علمی (سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری)

- تاکید بر تقویت شاخص‌های کیفی (مانند افزایش میزان ارجاع به مقالات، کاربردی بودن پژوهش‌ها) در کنار شاخص‌های کمی مثل افزایش تعداد مقالات
- اتخاذ سیاست‌های مناسب ایجاد اشتغال برای جلوگیری از حرکت فارغ‌التحصیلان بیکار به سمت انجام پژوهش برای دیگران و کسب درآمد از این راه
- چارچوب‌های سیاستی برای ایجاد سامانه یکپارچه ثبت و جستجوی اسناد علمی و موظف شدن افراد و موسسات به ثبت فعالیت‌ها و اسناد پژوهشی و علمی (سمات و ایرانداک)
- چارچوب‌های قانونی حمایت از مالکیت فکری و ادبی
- چارچوب‌های قانونی برای اعمال مجازات‌های درخور و بازدارنده برای متخلفین

جمع بندی و نتیجه گیری

- **تدوین قوانین:**

با وجود برخی قوانین در حوزه مالکیت فکری، فقدان قوانین اساسی در این حوزه احساس می شود:

- بهبود و تصویب لوایح مالکیت فکری، مالکیت صنعتی و مبارزه با تقلب در تهیه آثار علمی می تواند در این زمینه مؤثر واقع شود.

جمع بندی و نتیجه گیری

اگر چه لایحه مبارزه با تقلب در تهیه آثار علمی را می توان اختصاصی ترین لایحه مرتبط با سرقت علمی دانست اما :

- این لایحه از جامعیت لازم برخوردار نیست و تنها مجازات در برابر این عمل را لحاظ نموده و به حل ریشه ای مسئله و استفاده از روش های پیشگیرانه توجه کمی شده است. به همین دلیل نیاز به بازنگری در محتوای آن احساس می شود.

جمع بندی و نتیجه گیری

- اجرای قوانین

اجرای قوانین مرتبط یکی از مهمترین مسائلی است که به جلوگیری از سرقت علمی کمک خواهد کرد

- اجرای قوانین منوط به آموزش، نهادینه سازی و تدوین قوانین روشن و صریح و شفاف بودن تعهدات مجریان است که متاسفانه در این زمینه در اکثر قوانین کشور خلاء وجود دارد.

اخلاق پژوهش

با سپاس از توجه شما